

3 Het Paterswoldse meer als recreatieoord

In de loop van de negentiende eeuw gingen de inkomsten uit het veen steeds meer achteruit. We zouden waarschijnlijk niet veel van het meer hebben gehoord, als er met de eeuwwisseling niet een nieuwe bestemming aan zou zijn gegeven. Deze werd gevonden in de recreatie en het toerisme. Aanvankelijk waren het de hogere klassen die zich een plekje veroverden aan het meer. De andere lagen van de bevolking volgden in de twintigste eeuw, na de Eerste Wereldoorlog. Dit werd mogelijk door de toenemende vrije tijd van de mensen, de aanleg van betere toegangswegen, de komst van de fiets, de paardentram en later de autobus. In de jaren twintig en dertig was het Paterswoldse meer bereikbaar geworden voor het publiek uit de stad Groningen en dat van de drie noordelijke provincies.

21

De ontsluiting van het meer

In het vorige hoofdstuk is de aanleg van de Schipsloot al ter sprake gekomen. Langs deze sloot bevond zich de Groene- of Paterswoldse dijk. Deze beschermde (en doet dat nog steeds) het land ten noorden van deze dijk tegen het hogere waterpeil van de Drentse Aa. Over dit dijke liep tot het begin van deze eeuw slechts een voetpad. Met een koets of wagen waren Eelde en Paterswolde vanuit Haren dus niet te bereiken. De aanleg van een 'kunstweg' zou niet alleen het isolement van de gemeente Eelde kunnen opheffen, maar ook kunnen

Tijdens de Eerste Wereldoorlog in Groningen geïnterneerde Engelse mariniers in bootjes op het Paterswoldse meer (plm. 1916). Met op de achtergrond turf op het land en de botenhuisen van de firma 'A. Helder en zonen'. Ansicht K.H. Schuring.

strekken 'tot voorkoming van achteruitgang door het teweegbrengen van meerder vertier en het openen van nieuwe bronnen van welvaart', aldus de gemeente Haren.

De meest belanghebbende gemeente, Eelde, nam al in 1842 het initiatief tot aanleg van zo'n weg. Zij kon het echter met de gemeente Haren niet eens worden over de financiering. In 1854 waren bestek en voorwaarden voor de weg al gereed, maar Eelde, dat die kosten voor zijn rekening moest nemen, durfde het project niet aan. Het zou nog tot 1907 duren voordat de Kunstweg gerealiseerd werd. Ditmaal konden de belanghebbenden rekenen op de financiële steun van Jan Evert Scholten. Hij was de grote aandeelhouder in de 'Kunstweg Maatschappij'. We kennen de weg tegenwoordig als de Meerweg.

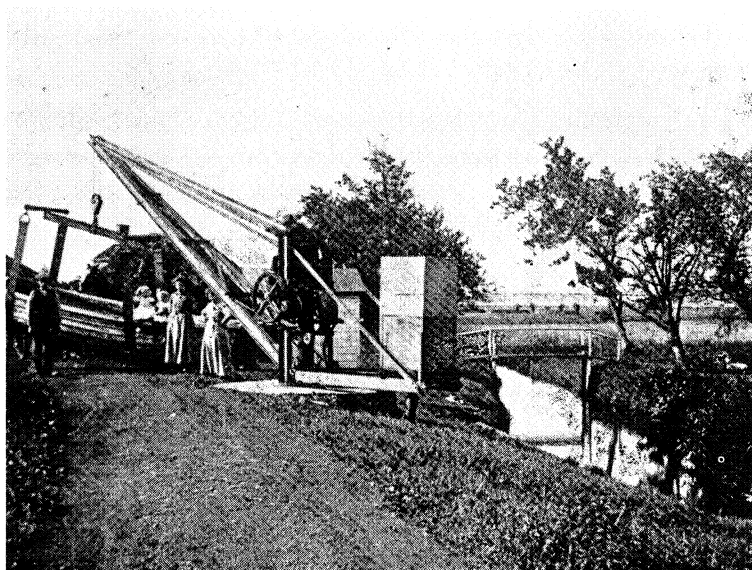
Nog lange tijd moest men tol betalen om van deze weg gebruik te mogen maken. Even voorbij de kruising van het Hoornse diep stond een tolhek, dat werd gepacht door een Nijdam. Voetgangers moesten een cent betalen, fietsers twee cent en auto's een dubbeltje. Op deze manier werden de kosten gemaakt voor de aanleg van de weg terugverdiend. Het zelfde systeem kwam men tegen bij de weg tussen Groningen en Paterswolde, de Veenweg die overgaat in de Groningerweg. Deze weg is halverwege de negentiende eeuw tot stand gekomen. Het tolhek stond voorbij het zogenaamde tweede witte bruggetje, ter hoogte van het huidige café Hoornseplas.

Niet alleen door middel van wegen over land, maar ook door middel van waterwegen werd het Paterswoldse meer in de negentiende en twintigste eeuw verder ontsloten. In 1861 werd het Noord-Willemskanaal voor verkeer geopend. Het rechte water doorkruiste op een aantal plaatsen de kronkelige loop van het Hoornse diep. Voor de verbinding tussen stad en meer was dit kanaal niet van grote betekenis. Deze bestond immers al in het Hoornse diep. Maar met de aanleg van het Harenderkanaaltje in 1862, een zijtak van het Noord-Willemskanaal, werd het meer vanuit Haren voor het eerst per boot beter bereikbaar.

Toch bestond er tot ver in deze eeuw nog geen rechtstreekse verbinding tussen de verschillende waterwegen en het meer. De twee afwateringen of tochten, de Woldsloot en de Wegsloot, die water door het Eelder- en Peizerdiep naar het Hoendiep voerden, waren niet bevaarbaar. Al rond 1910 opperde Jan Evert Scholten het plan om het meer door middel van een sluis met het Noord-Willemskanaal in verbinding te stellen. Omdat alleen luxe verkeer hiervan gebruik zou maken, werd het als te bezwaarlijk van de hand gewezen. De Kraancommissie, zoals de vereniging van belanghebbenden en geïnteresseerden werd genoemd, hield vast aan haar oorspronkelijke idee van een overzetkraan. In 1911 werd deze geplaatst op de Hoornse dijk, ter hoogte van huisnummer 14. De kraan werd geëxploiteerd door wederom een Nijdam.

De discussie over de bouw van een sluisje kwam in de jaren twintig opnieuw op gang. De watersport had zich in de tussenliggende jaren sterk uitgebreid. Werden er vroeger primitieve roeibootjes en tjotters over de dijk gezet, nu werden dat steeds vaker zeiljachten en kiel-

De kraan aan de Hoornse dijk om bootjes 'over te hevelen' van het Hoornse diep naar het Paterswoldse meer (plm. 1911). Foto Gemeentearchief Eelde.

23

boten. De overzwaai was eigenlijk alleen geschikt voor licht gebouwde boten. Men besloot daarom alsnog tot de aanleg van een sluisje, dat op 25 mei 1927 werd geopend. Hiervoor werd een van de wijken die vroeger voor de afvoer van veen werd gebruikt, de 'Nijeveensterwiek', voor de moderne boten bevaarbaar gemaakt. Een van de belanghebbenden, mr. Oving, die getrouwd was met een dochter van J.E. Scholten, had ervoor gezorgd dat de sluis net groot genoeg was voor zijn eigen boot, de 'Libelle'. De bediening van het sluisje geschiedde lange tijd als bijverdienste door het echtpaar Beckering. Het sluiswachtershuisje dat voor hen werd gebouwd aan de Hoornse dijk nummer acht, is gelukkig de slopershamer bespaard gebleven. Met de aangelegde straat- en waterwegen waren er nieuwe mogelijkheden van vervoer ontstaan. Het eerst kwam het verkeer via de in 1867 gereed gekomen weg van Groningen naar Eelde op gang. De beter gesitueerde stadgers gingen per koets naar het natuurschone gebied. Het gewone volk maakte gebruik van de omnibus, de bus voor allen. Voor deze dienst, die in 1880 begon, gebruikte men oude Amsterdamse bussen. Naar zeggen konden de reizigers zelfs boven op het dak plaats nemen.

Vanaf 1892 reed er een paardentram vanaf de stad naar Zuidlaren over Haren. In datzelfde jaar deed de firma Prins de laatstgenoemde gemeente het voorstel een tramweg van Haren naar Paterswolde aan te leggen. De Kunstweg bestond nog niet, maar aan de andere kant van het meer hadden Hotel Dopheide en Hotel Paterswolde al wel hun deuren geopend. Dit laatste etablissement zou het eindpunt moeten worden, het gemeentehuis van Haren het beginpunt. Het plan werd nooit uitgevoerd. Wellicht omdat de noodzaak hiertoe minder groot werd toen in juli 1896 de tram Groningen-Paterswolde-Eelde begon te rijden. Die deed immers beide hotels aan. Deze tram-

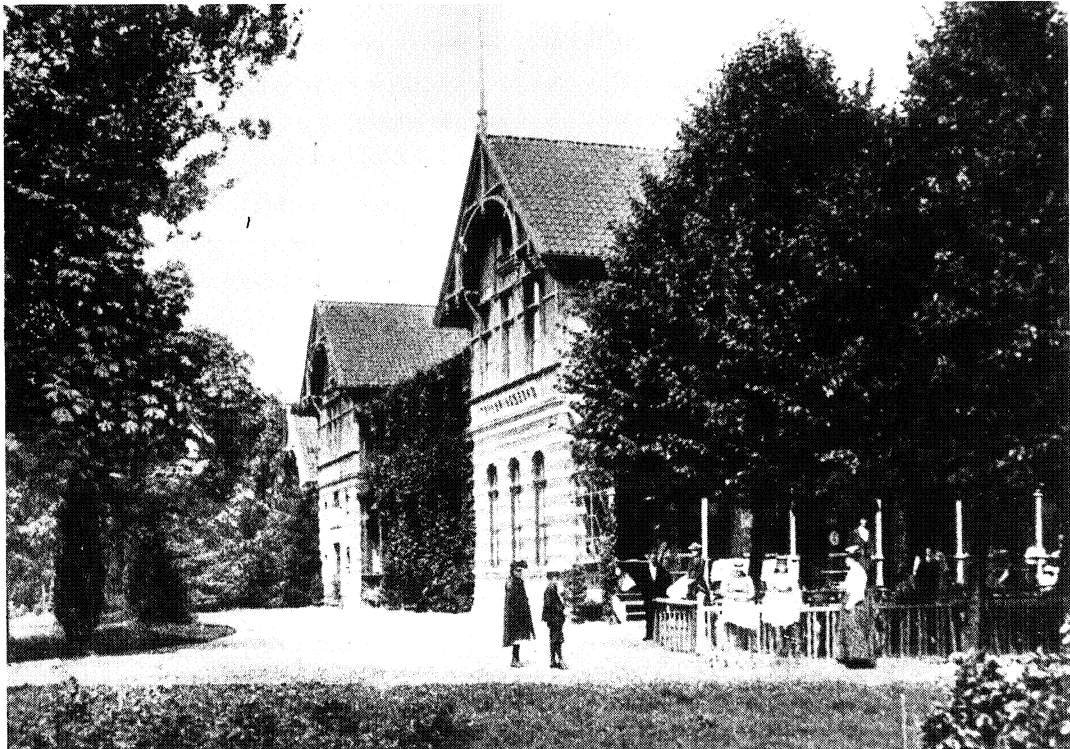
verbinding bleef bestaan tot 1929. In dat jaar werd de dienst door autobussen overgenomen. De paarden hadden al na de Eerste Wereldoorlog plaats moeten maken voor vrachtwagens.

Behalve per tram kon men ook met een motorboot vanuit de stad het Paterswoldse meer bereiken. Onder andere met de 'Diavola' van de ondernemers Arends en Bonder. De dienst werd opgericht in de jaren twintig en had als vertrekpunt de Natte brug in Helpman. Uitspanning De Twee Provinciën was het eindpunt en onderweg maakte men een stop bij het clubgebouw van de watersportvereniging. De boot had aansluiting met de stadstram. Door te vertrekken vanaf de rand van de stad had men geen last van de vele bruggen.

Het Familiehôtel aan het eind van de negentiende eeuw, toen het nog 'Hotel en Herstellingsoord Paterswolde' heette. Foto Familiehôtel.

Hotels en restaurants

In 1888 werd het eerste ontspanningsoord aan het meer geopend, het 'Familiehôtel'. De aanzet hiertoe was gegeven door de 'Naamloze Vennootschap Hotel en Herstellingsoord Paterswolde'. Aandeelhouders waren onder andere jonkheer Tjarda van Starkenborgh Stachouwer en mr. J.H. Feith, de latere penningmeester van de 'Vereniging Watersport Paterswolde'. Het herstellingsoord was bedoeld voor diegenen die zich de luxe van een vakantie konden veroorloven. Hier bij het Paterswoldse meer kon men genieten van de landelijke omgeving en een gezonde lucht. De eerste eigenaar was de heer

Hotel 'Swama' te Paterswolde (1905), voorheen 'De Twee Provinciën'. Later is de oude naam in ere hersteld. Foto Rijksarchief in Groningen, inv.nr. H8 19d.

A.D. Kraak, die het in 1898 verkocht aan de heer R. Brandsma. Deze breidde omstreeks 1910 de onderneming uit met het eerste paviljoen aan het meer.

Vanaf 1916 werd het hotel gehuurd door de heer E.H. Heikens, die het later ook kocht. Onder zijn leiding werd er om het gebouw een serre aangebracht waardoor het een heel ander uiterlijk kreeg. In de jaren dertig werd het verder gemoderniseerd met de aanleg van een speeltuin en een hertenkamp. Deze laatste waren bedoeld voor kleine verjaardagspartijtjes en niet voor schoolreisjes, zoals dat bij de speeltuin van de uitspanning 'De Twee Provinciën' het geval was. Beide speeltuinen hadden een grot. Deze dienden aanvankelijk als koeling. 's Winters werd er ijs uit het meer in opgeslagen en dit bleef door de goede isolatie lange tijd goed.

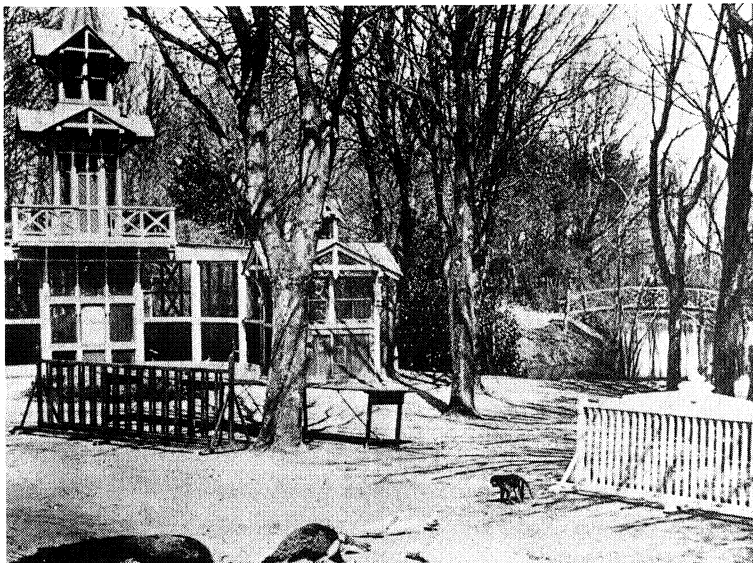
In de oorlogsjaren heeft het hotel, samen met het clubgebouw van de watersportvereniging, dienst gedaan als sanatorium voor het Rotterdams Zeehospitium uit Katwijk aan Zee. Enkele honderden kinderen vonden hier een onderkomen en konden in een riante omgeving krachten opdoen om te genezen van een toen nog gevreesde volksziekte, de tuberculose.

Na het overlijden van hun vader namen Henni en Lidi Heikens de leiding van het bedrijf over en in 1987 werd de directie uitgebreid met het echtpaar Van Dam. Het Familiehôtel is inmiddels al een kwart eeuw lid van het samenwerkingsverband Golden Tulip Hotels. Aan het oude gedeelte is een nieuwe vleugel gebouwd, waarin zich onder

25

- andere een subtropisch zwembad bevindt. Hoewel het nog steeds Familiehôtel heet, is het nu meer een hotel voor zakenmensen en congresgangers geworden. Mede naar aanleiding van het honderdjarig bestaan mocht het in 1988 het predikaat 'Koninklijk' in ontvangst nemen. Een zogezegd vorstelijke beloning voor een herstellingsoord, dat een soort pioniers-functie heeft vervuld voor de recreatie bij het meer en zich in een eeuw van voor- en tegenspoed heeft weten te handhaven.
- 26 De echte grote trekpleister voor de dagrecreant was zonder meer de uitspanning 'De Twee Provinciën'. Dit hotel-restaurant lag op de hoek van de Meerweg (Schipsloot) en Groningerweg (Woldsloot), dus op de grens tussen de provincies Groningen en Drenthe. De uitspanning was ook bekend onder de namen van de verschillende eigenaren die het hebben geëxploiteerd. Zo heette het achtereenvolgens Hotel Dopheide, Hotel Swama en Hotel Mulstege. De Twee Provinciën had zijn populariteit vooral te danken aan de speeltuin. Bekende attracties daarin waren de doolhof, de kettingbrug, de schelpengrot en een volière met vogels en dieren bij de ingang. De uitspanning werd in de jaren dertig uitgebreid met een bak met waterscooters en een paviljoen aan het meer. Hiernaast werd een vuurtorentje gebouwd, nog steeds een herkenningspunt van het meer. Behalve door 'dagjes'mensen werd De Twee Provinciën ook druk bezocht in de avonduren. De vooral jeugdige bezoekers kwamen er onder andere om gebruik te maken van de dansgelegenheid die er geboden werd.
- De beste jaren van De Twee Provinciën waren die tussen de twee oorlogen, maar ook in de jaren vijftig trok het pretpark nog veel bezoekers. Men kwam vanuit de stad en de verre omgeving, als gezin, vereniging of schoolklas. Het was niet ongewoon als er op een door-deweekse dag in het seizoen tientallen bussen stonden geparkeerd.

Ingang van de speeltuin met volière.

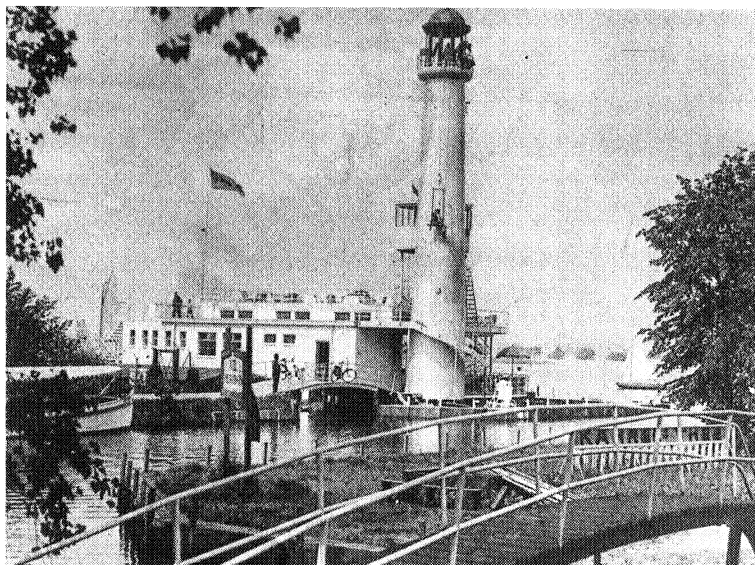
Het publiek kwam natuurlijk ook voor een boottochtje over het meer, een duik in het water, een picknick op de dijk langs de Schipsloot of, toen dat was aangelegd, een bezoekje aan het vliegveld van Eelde. Met de komst van de auto ging het bedrijf achteruit. De mensen werden mobieler en konden op eigen gelegenheid nieuwe en verder gelegen recreatiebestemmingen opzoeken. Toen zich in 1971 na het faillissement van het hotel-restaurant in het hotelgedeelte (ironisch genoeg) een autobedrijf vestigde, was de glorie tijd van de speeltuin definitief voorbij. Het gerestaureerde paviljoen maakt sedert de jaren zeventig onderdeel uit van de nieuw ingerichte zuidwesthoek. De naam, restaurant De Twee Provinciën, herinnert nog aan een groots

27

De kettingbrug (plm. 1935).

Paviljoen met vuurtoren (plm. 1936).

verleden. Een gedeelte van de oude speeltuin is als park ingericht. Wie goed kijkt kan nog zien waar vroeger, onder vooral mannelijke belangstelling, de meisjes met opgetrokken rokken over de kettingbrug zijn gehold.

Dan was er nog Café 'Arends', dat in 1929 werd geopend. Er was behalve een café een klompenmakerij ondergebracht en men kon er ook roei- en zeilboten huren. Op de zolder was er gelegenheid tot omkleden voor diegenen die wilden zwemmen. In de jaren zestig is het door de nieuwe eigenaar, de familie Sanders, verbouwd tot het café-restaurant 'De Rietschans'.

Naast de bovengenoemde waren er nog meer ontspanningsoorden in de directe omgeving van het Paterswoldse meer te vinden. Bijvoorbeeld Café 'Friescheveen' dat, zoals de naam al aangeeft, meer op de andere veenplas gericht was. Het bedrijf is in 1947 overgenomen door de familie Dubois. Vanaf het café kon men (en kan men nog steeds) per roeiboot een bezoek brengen aan het Friescheveen. De sporen van de verving zijn hier in de vorm van de vele eilandjes nog duidelijk waar te nemen.

Iets verder van het meer af waren de volgende gelegenheden te vinden: Het vakantiehôtel 'De Klok', ten zuiden van het Familiehôtel aan de Groningerweg. Uitspanning 'De Passage' aan de Hoofdweg in Eelde, die geëxploiteerd werd door een Nijdam. Dit was net als De Twee Provinciën vanwege de vele attracties een grote trekpleister voor school- en gezelschapsreisjes. Tenslotte het landgoed 'De Braak' van de familie Scholten, dat opengesteld was voor het publiek. Ook hier kon men zich vermaken in een doolhof of op een kettingbrug. De opbrengst uit de geheven entrees ging naar goede doelen, het kinderziekenhuis 'W.A. Scholten' in Groningen en de armen in de gemeente Eelde.

Een dagje op het Paterswoldse meer (plm. 1925). Foto Gemeentearchief Eelde.

De watersport

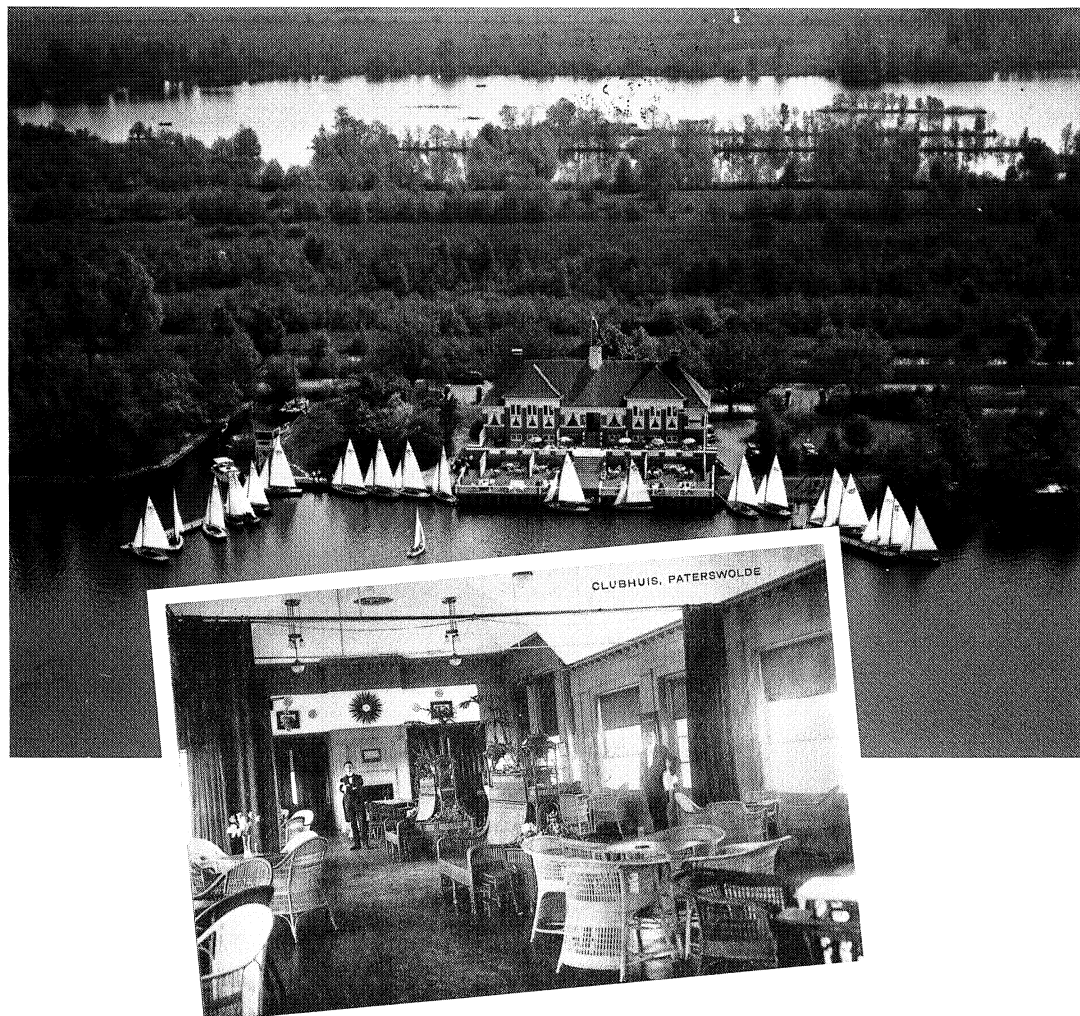
De watersport, de eigenlijke recreatieve bestemming die aan het meer werd gegeven, ontstond dank zij de inspanningen van aan de ene kant verschillende verenigingen en aan de andere kant botenbouw- en verhuurbedrijven. De laatste bedrijfstak werd opgezet door de arbeiders die aan het meer woonden en werkten, de verenigingen waren het resultaat van particuliere initiatieven van welgestelde Groningers.

29

We zouden de geschiedenis van de watersport kunnen laten beginnen in het jaar 1908. Toen opende de grootindustriële Jan Evert Scholten, aan de mede dank zij hem gereed gekomen Kunstweg, een nieuw buitenverblijf genaamd de 'Paalkoepel'. Het was in de tijd dat de zeilboten hun intrede op het meer deden. In het op palen gebouwde theehuis van de familie Scholten werden de eerste 'watersportfeesten' georganiseerd. De speciaal genodigden verschenen in gepaste kledij en volgden vanaf het terras de roei- en zeilwedstrijden. De behoefte aan een vereniging op watersportgebied ontstond, toen in 1911 door het in gebruik stellen van de overzetkraan meer wedstrijden werden gehouden. Op 3 juli van dat jaar werd de zeilvereniging 'De Twee Provinciën' (DTP) opgericht. Voorzitter was de tabaksfabrikant Hendrik Herman Niemeyer. Samen met Brusse (van de kledingzaak in de Herestraat) en Camphuis (die in de steenkolenhandel zat en het landgoed Vennebroek in het Friescheveen

De Paalkoepel aan het begin van deze eeuw. Op het terras hebben zich de gasten verzameld die voor de wedstrijd zijn uitgenodigd. Foto Gemeentearchief Eelde.

bewoonde) had hij als een van de eersten een zeilboot op het meer, de 'Bru-nie-ca'.

Maar de Kraancommissie bracht meer voort dan alleen een overzetkraan. Tijdens de feestelijke ingebruikstelling van de kraan stelde Scholten voor, profiterende van de goede stemming bij de leden van de feestcommissie, een vereniging op te richten die zich jaarlijks met het houden van watersportfeesten zou belasten. De vereniging zou eveneens een clubhuis moeten hebben, dat een buitensociëteit voor Groningers zou kunnen worden. Dit werd de 'Vereniging Watersport Paterswolde' (VWP). De vereniging werd goedgekeurd bij K.B. van 23 februari 1912, no. 62. Voorzitter werd natuurlijk de initiatiefnemer Jan Evert Scholten. DTP sloot zich na de oprichting bij de vereniging aan.

De noodzaak van een clubhuis werd de liefhebbers van de watersport steeds duidelijker. Tijdens de watersportfeesten werden de gasten zoals gezegd ontvangen op de paalkoepel of op een aangrenzend stuk

Het clubhuis aan het Paterswoldse meer, met op de achtergrond het Friescheveen. Foto N.D.A.C. Eelde; copyright Willy Muntinga.

Interieur clubhuis. Foto Archief Vereniging Watersport De Twee Provinciën, doosnr. 10 foliomaþnr. 74. Rijksarchief in Groningen.

land dat in het bezit was van de zeilvereniging. Maar het theehuis van de familie Scholten was voor dit soort gelegenheden eigenlijk te klein. Het terrein ernaast was door het ontbreken van alle comfort evenmin geschikt. Een in de veenachtige bodem wegzakkende stoel was het enige wat men de mensen daar kon aanbieden. Er werd met de zeilvereniging overeengekomen dat VWP zou trachten geld bijeen te brengen om het land over te nemen en daar, 'op het mooiste plekje aan het meer', een clubgebouw te realiseren.

Scholten was ervoor om de zaak groots aan te pakken. De bescheiden bouwplannen werden vervangen door het ontwerp van de architect Kuiler. In 1916 werd met de bouw begonnen. J.E. Scholten, of de 'smijter' zoals hij ook wel werd genoemd, had direct een aantal aandelen in het kapitaal van de vereniging genomen. De rest moest door de leden bijeengebracht worden, die bij wijze van contributie een aandeel van f 100,- kochten. Maar het plaatsen van deze aandelen bleek niet mee te vallen. Tevens schrok men terug voor de bouwkosten. Deze bedroegen aanvankelijk al f 35.100,- en werden nog hoger toen bleek dat men vanwege het veen moest gaan heien. Hoewel de kosten veel hoger waren geworden dan het toen geplaatste kapitaal toeliet, was Scholten's enige reactie: 'Doorzetten'. Achteraf heeft hij in besloten kring weleens gezegd dat het maar goed was dat de tegenslag met de bodem niet vooraf bekend was, anders had de bouw niet of op veel kleinere schaal plaatsgevonden.

De hele zaak leidde wel tot een bestuurscrisis, die een feestelijke opening van het clubhuis op 27 mei 1917 onmogelijk maakte. De zeilvereniging had met drie leden, waaronder Niemeyer, zitting in het totaal negen leden tellende bestuur. De voorzitter van DTP was het niet eens met de grootse aanpak van Scholten. Deze daarentegen voelde zich genomen door een bepaling in de koopakte van het desbetreffende stuk land, die hem pas bekend werd toen men al met bouwen was begonnen. Deze hield namelijk in dat indien het gekochte terrein ten gevolge van niet lonende exploitatie verkocht zou (moeten) worden, VWP aan DTP f 500,- moest betalen of een strook grond van tien meter moest afstaan. Scholten beschouwde dit als een motie van wantrouwen aan zijn adres en vond dat hierdoor de verkoopwaarde van het land sterk verminderde. Wat hem betrof werden de betrekkingen met de zeilvereniging voorgoed verbroken. De crisis zal in de jaren twintig, dertig en vijftig, de bloeiperioden van de watersportvereniging, snel vergeten zijn. Scholten overleed in 1918. Maar dank zij zijn inspanningen was aan het Paterswoldse meer een buitensociëteit verrezen, waarvan men in bepaalde kringen (net als van de Harmonie) lid behoorde te zijn. Het clubhuis beschikte over een uitgebreid buffet en er werd van alles georganiseerd, zoals borrelavonden, dansavonden, bal-masqués en bridgewedstrijden. Het zeilen werd meer bijzaak. De penningmeester J.H. Feith merkte in 1921 op: 'Als tegenhanger van onze tegenwoordige dansbemoenissen is het misschien wel heel goed, dat er getoond wordt, dat we ook nog aan watersport denken'.

Toen het sociëteitsleven achteruitging, maakte de zeilsport een op-

*Wiendelt Visser en Geertje Nijdam.
Foto Gemeentearchief Eelde.*

leving door. Dit leidde ertoe dat in 1973 beide verenigingen een fusie aangingen. De nieuwe naam werd: 'Vereniging Watersport De Twee Provinciën', oftewel VWDTP. Het aantal ligplaatsen voor boten werd sterk uitgebreid en in 1987 werd het clubhuis gerenoveerd, waarbij zich net als bij de oprichting de nodige problemen voordeden.

Om de oorsprong van de andere tak van de watersport op het Paterswoldse meer te beschrijven, moeten we terug naar het einde van de vorige eeuw. Daar woonde toen aan de Hoornse dijk ene Wiendelt Visser, die van beroep vervener en klompenmaker was. Hij was getrouwd met een Nijdam en zijn grootvader was afkomstig uit de omgeving van Donkerbroek. Wiendelt Visser moest voor zijn veenbaas de pramen voor reparaties naar de werf in Groningen brengen. Hij gaf hier zijn ogen goed de kost, met als gevolg dat hij na verloop van tijd de reparaties zelf kon verrichten. Toen de veenbaas eens het roei-bootje van Visser nodig had, beviel dit hem zo goed dat hij het van zijn arbeider wilde kopen. Hiertoe was Visser niet bereid, maar hij wilde er wel een voor hem bouwen. Dit was het begin van een groot botenbouw- en verhuurbedrijf. De eerste zelfgemaakte bootjes lagen gemeerd in de slakkenwiek, wat later het grachtje van de kettingbrug in de speeltuin van De Twee Provinciën is geworden. In 1906 verhuisde Visser met bedrijf en al naar de Meerweg. Warmolts zag wel wat in deze arbeider die met kop en schouders boven de anderen uitstak en verkocht hem grote stukken grond in en aan het meer. Wiendelt betrok ook zijn zonen in het bedrijf. Met name de oudste zoon Jan bleek een zeer begaafd botenbouwer.

Als 'W. Visser en Co.' vervolgde de onderneming in 1918 haar weg. Buiten vader Visser en de zonen Jan, Andries en Gerlof, waren er

altijd acht man in dienst. Behalve voor eigen verhuur ging men ook voor particulieren bouwen en konden er ligplaatsen gehuurd worden. Op het land van Visser in de zuidwesthoek ontstond zo een jachthaven met talloze botenhuizen. In 1970, toen het bedrijf na de dood van Jan Visser werd overgenomen door Van Dam en Kok, had men de beschikking over 440 ligplaatsen. Verder waren er natuurlijk de rondvaartboten, waarmee men vanaf het paviljoen van Hotel De Twee Provinciën een tochtje over het meer kon maken. De eerste, de 'Arjo' was van rond 1920; later kwamen daar de 'Iris', de 'Wilhelmina', de 'Dolfijn' en de 'Neptunus' bij.

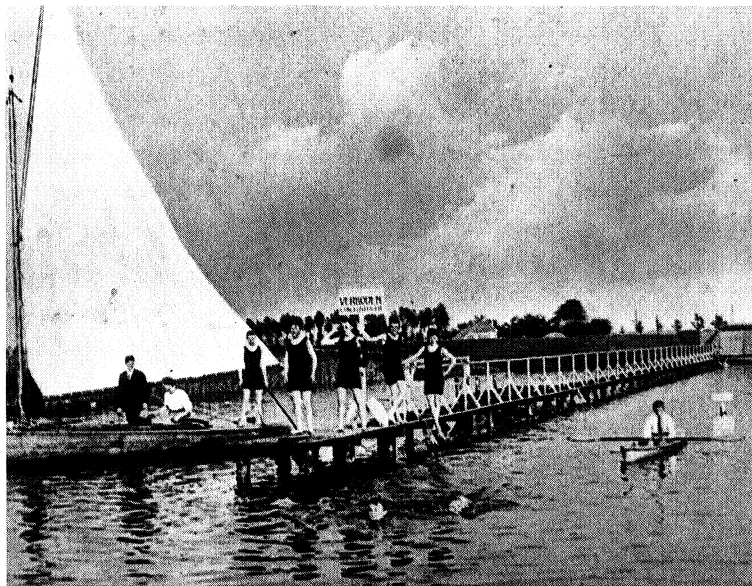
Het verhaal van de botenbedrijven is met de Vissers nog maar half verteld. Omstreeks dezelfde tijd als Wiendelt Visser – wie de eerste was laten we in het midden – begon de visserman Jacob Helder uit Slochteren namelijk ook met de verhuur van boten. Dit gebeurde op het terrein van het Familiehôtel van Kraak waar later het paviljoen werd gebouwd. Jacobs zoon Albert trouwde een dochter van Wiendelt Visser. Jan Visser bouwde eerst Friese jachten voor Albert Helder, daarna bouwde Albert ze zelf. In 1902 betrokken hij en zijn vrouw een nieuw huis aan de toekomstige Kunstweg. Ook vanaf deze plaats werd er met de verhuur begonnen.

De firma 'A. Helder en zonen' kreeg net als Visser en Co. grote bekendheid als botenbouwbedrijf. In 1923 bouwden de Helders hun eerste wedstrijdboot, een 30²-klasse. De eerste zestien kwadraat werd in 1933 afgeleverd en was toen f 550,- waard. Tegenwoordig moet dit type boot f 30.000 opleveren. De boten van Visser en Helder komt men nog steeds overal in het land tegen en zij hebben een goede naam.

De Helders en de Vissers konden niet alleen behoorlijk wedstrijdboten bouwen, maar ook goed zeilen. Ze waren als het ware opgegroeid op het meer en werkten van jongs af aan mee in het bedrijf. Als de mensen niet konden zeilen, moesten ze mee als schipper en dat kwam in het begin natuurlijk nogal eens voor. Jaap Helder, die nog steeds actief is in het familiebedrijf aan de Meerweg, sleepte in de loop der jaren verschillende prijzen in de wacht. Hieronder bevond zich een aantal keren goud tijdens de nationale kampioenschappen en een tweede plaats op de wereldkampioenschappen. Niemeyer vroeg Jaap Helder eens of hij zo vriendelijk zou willen zijn niet meer aan de wedstrijden op het Paterswoldse meer mee te doen, omdat hij ze 'dood zeilde'.

Het zal de welgestelden niet altijd lekker hebben gezeten dat een maar eenvoudige vakman hen in hun vrijetijdsbesteding ver overtrof. Toen Jaap Helder zich beschikbaar stelde voor een plaats in de 'Zeilraad', een arbitrage-commissie van de 'Noord Nederlandse Watersportbond', kreeg hij te horen: 'Wij hebben er liever geen botenbouwers in'. Inmiddels is Helder afgezwaaid als erelid van dezelfde bond.

Visser en Helder waren niet alleen de eerste botenverhuurders, ze maakten in de jaren dertig het Paterswoldse meer tot één van de drukst bevarene in Nederland. In de vijftiger jaren hadden ze geza-

*Het zwembad aan de Meerweg
omstreeks 1931. Foto
Gemeentearchief Eelde.*

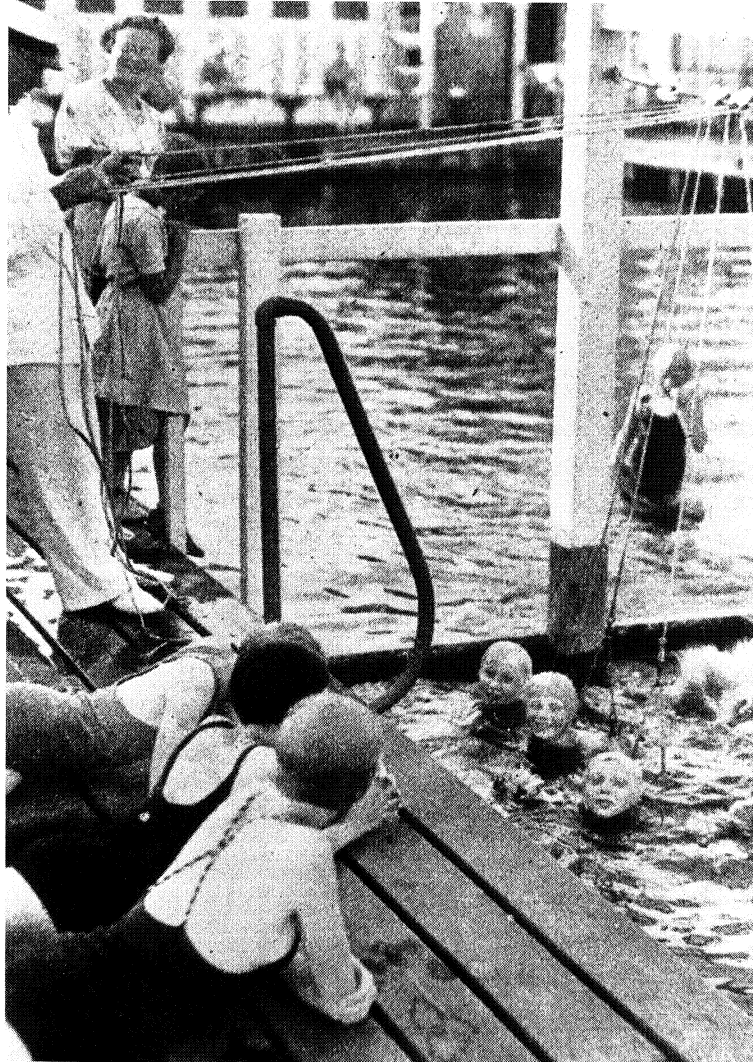
menlijk 50 roeiboten, 30 kano's en 60 zeilboten in de verhuur. Met de 'Juliana', de 'Zwaluw' en de 'Laga' van Helder voeren er in totaal acht rondvaartboten rond. Daar moeten we nog bij denken de boten die bij Arends in de verhuur waren.

Zwemgelegenheden

Om een duik in het Paterswoldse meer te willen nemen, of gewoon even te willen pootje baden, was de recreant tot ver na de Tweede Wereldoorlog aangewezen op een beperkt aantal plekken. Ten eerste was er het zwembad aan de zuidoostelijke oever van het meer, met de ingang aan de Meerweg. De oprichting in 1921 was uitgegaan van de vereniging 'Zwembad Paterswolde'. Het beschikte over kleedruimtes, douches en een stuk met zand bedekte grond met bomen eromheen dat dienst deed als zonnebad. Tussen de steigers van het zwembad en het eiland Heemstede lag een drietal vlotjes waarop men kon uitrusten. Het bad is nog tot 1970 in bedrijf geweest.

Een tweede zwembad bevond zich aan de westelijke oever van het Paterswoldse meer. Het was opgericht door de VVV Eelde-Paterswolde in 1931, toen de recreatie hoogtijdagen beleefde. Dit zwembad is echter nooit een groot succes geworden. Men kwam er namelijk viezer uit dan dat men erin gegaan was. Zwartkleuring door veen in het water was ook in het andere zwembad een normaal verschijnsel, maar aan de westoever nog ernstiger. Een onderstroom langs de oevers zorgde er namelijk voor dat losgeslagen veen vanaf de lage wal naar de overkant werd getransporteerd. Toen het zwembad was gesloten, zijn de badhokjes later door particulieren opgekocht en als zomerhuisjes ingericht.

Het zwembad 'Paterswoldsche Meer' aan de Groningerweg. Lessen aan de hengel (plm. 1935). Foto Gemeentearchief Eelde.

Zwemmen in het meer buiten de zwembaden was moeilijk, omdat de oevers particulier bezit waren. Boer Timmerman maakte van deze situatie handig gebruik door zwemmers voor een dubbeltje op zijn land toe te laten. Men zat hier weliswaar niet eerste rang, maar kon vanaf dit 'Dubbeltjesland' gemakkelijk naar het bad aan de Meerweg zwemmen. Tenminste als men daar niet door de badmeester betrappt werd.